

Vi utfordres til å være grenseoverskridende, ikke grenseløse **Refleksjoner om kirkelig gravferd i et livssynsmangfoldig samfunn**

av Hanna Barth Hake, cand.philol. med hovedfag i idéhistorie, daglig leder ved Kirkelig dialogsentersenter i Oslo. E-post: hanna@kirkeligdialogsenter.no

«Min oppgave som prest er å tegne en himmel over livet,» sa en av prestene til meg i en samtale vi hadde om hvordan hun gjennomfører gravferder. Utgangspunktet for samtalen var at jeg var invitert til Oslo biskops fagdager på Sundvollen (juni 2019), for å snakke om gravferder i en tid der vi som kirke i stadig større grad møter pårørende med ulik tro – eller ingen tro. Hvilke utfordringer stiller dette oss overfor som kirke, og hvordan kan vi møte dem?

Denne artikkelen tar utgangspunkt i samtalen jeg deltok i under fagdagene, og samtalene jeg hadde med enkelte prester i Oslo bispedømme i forkant. Ved Kirkelig dialogsentersenter i Oslo har vi jobbet med disse spørsmålene i flere omganger, bl.a. gjennom en erfaringsbasert samtalegruppe for ansatte med ulike kirkefaglige stillinger som ble gjennomført i 2018/2019. De erfaringene vi har gjort oss ved dialogsenteret vil også sette sitt preg på refleksjonene i denne artikkelen.

I 2018 ble ca 87% av gravferdene gjennomført innenfor Den norske kirke.¹ Som kirke møter vi med andre ord en stor andel av befolkningen i arbeidet med begravelser, og dette gir oss et spesielt ansvar. Utgangspunktet for gravferdsforvaltningen er at «gravlegging skal skje med respekt for avdødes religion eller livssyn»², og de som gravlegges i Den norske kirkes regi er som hovedregel medlemmer. Men de pårørende og miljøet rundt den avdøde består av mennesker med ulik bakgrunn, tro og livssyn. Det kan være aktive medlemmer av Den norske kirke, som er fortrolige med liturgi, salmer og bibeltekster. Men det kan også være medlemmer som ikke er så godt kjent med verken liturgien eller salmer og tekster, eller de kan tilhøre eller føle tilknytning til en annen tradisjon. Det kan også være familier der familiemedlemmene tilhører ulike tros-/livssynssamfunn eller i hvert fall ikke deler livssyn. I dette landskapet skal vi som kirke navigere, og klare å ta de rette valgene for en seremoni i en krevende livsfase, ofte med små tidsmarginer.

En av hovedutfordringene i disse møtene er, slik jeg ser det, å finne den rette balansen mellom tydelighet og åpenhet. Hva kan og bør inkluderes i gravferdsritualet og hvordan skal vi være tydelige på egne rammer og samtidig åpne og inkluderende i møtet? Hvilke hensyn tar vi, og hvilke hensyn veier tyngst?

De dilemmaene som oppstår når ulike hensyn skal veies opp mot hverandre løses på forskjellig vis, avhengig av den konkrete situasjonen som prestene står i. I noen sammenhenger vil det være en vurdering av hvilke av de valgfrie tekstene i den fastsatte ordningen som er best egnet - en vurdering som jo i og for seg gjøres ved hver eneste seremoni, men hvor det nok stilles ekstra krav til en grundig vurdering i situasjoner der de pårørende tilhører ulike tros- eller livssynssamfunn. I andre sammenhenger kan det dreie

---

¹ https://www.ssb.no/kirke_kostra. Hentet 14.08.2019

² Gravferdsloven §1. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1996-06-07-32>. Hentet 14.08.2019

seg om for eksempel en vurdering av når man skal lyse velsignelsen eller hva man kan åpne opp for av andre innslag. Flere av prestene jeg snakket med hadde vært ansvarlige for gravferder der det også skulle gjennomføres en muslimsk seremoni. Den vel mest offentlig kjente av disse seremoniene er begravelsen av Bano Rashid på Nesodden i etterkant av 22. juli. Her er det flere spørsmål som melder seg: Kan den muslimske bønnen ved kista være en del av den kirkelige seremonien, enten inne i kirka eller ved graven, før velsignelsen lyses til slutt? Eller er det bedre og mer ryddig å ha en full kirkelig seremoni og så en muslimsk bønn ved graven? Eller bør den muslimske bønnen komme før den kirkelige gravferden? Hva kan inkluderes av tekster, musikk osv i seremonien? Hvilke valg som tas vil nok variere ut fra konkret situasjon, og også prestens teologiske grunnholdning – men hva kan man som kirkelig ansatt forholde seg til i det valgene skal tas, ofte med kort tidsfrist?

Veilederen fra bispemøtet, *Religionsmøtet ved kirkelige handlinger*, omhandler bl.a. gravferd. Vår erfaring ved Kirkelig dialogsenter i Oslo er imidlertid at veilederen er lite kjent, og også lite brukt av de som kjenner den. Den har da, til tross for mange gode ansatser og refleksjoner, også mottatt en del berettiget kritikk. Den er kritisert bl.a. for å ta utgangspunkt i frykt for synkretisme, snarere enn å ta utgangspunkt i det konkrete møtet, og at den i for liten grad synliggjør at det i disse spørsmålene dreier seg om ikke bare å definere hva som er «innenfor» kirkens ordninger, men om å utøve teologisk og pastoralt skjønn.³ Ved å legge vekt på kriterier, grenser, biskopens tilsyn og hva som ikke bryter med kirkens ordninger, gis det et inntrykk av at dette er et felt der det er helt klare svar på hva som kan og ikke kan gjøres. Det mener vi at det ikke er, noe dilemmaene nevnt over viser. Det må utøves skjønn. I vårt arbeid møter vi mange prester som etterlyser mer veiledning og refleksjon omkring religionsmøtet og kirkelige handlinger, der de kan ta utgangspunkt i de dilemmaene de står i, og få hjelp til videre og selvstendig refleksjon. Dette er et av utgangspunktene for at vi jobber med erfaringsbaserte samtalegrupper, der det er nettopp denne refleksjonen vi legger opp til. Vår erfaring her kan være nyttig i et videre arbeid med en veileder fra biskopene, og vi bidrar gjerne i et revideringsarbeid.

I påvente av en ny veileder fra de norske biskopene, vil det imidlertid kunne være nyttig å ta en kikk på de svenske biskopenes brev *De kyrkliga handlingarna i en mångreligiös kontext*, som har blitt revidert og gitt ut på nytt i år.⁴ I vår sammenheng er det særlig interessant å trekke fram de tre kriteriene som trekkes fram som veiledende råd til prester som står i slike dilemmaer som er skissert over: Konsekvenskriteriet, konfesjonskriteriet og det økumeniske kriteriet.⁵

- *Konsekvenskriteriet* går ut på å vurdere hvorvidt ulike løsninger virker inn på livet til de som berøres av det valget man tar. Målet må være at gode løsninger bidrar til at livet til de som berøres blir bedre, f eks at mennesker kan kjenne tillit til Gud, at de kan oppleve fellesskap og tilhørighet og at det bygges gode og varige relasjoner.
- *Konfesjonskriteriet* går ut på at en god løsning ikke kan stride mot kirkens tro, bekjennelse og lære
- *De økumeniske kriteriet* går ut på at en god løsning bør ta hensyn til økumeniske avtaler og relasjoner.

---

³ Se Anne Berit Evang: *Skurr på linja?*, St. Sunniva 1/2018, ss 28-31

⁴ Teksten kan lastes ned som pdf ved å søke på tittelen. Nettadresse <https://www.svenskakyrkan.se/filer/90705498-984f-4329-8033-60ec1be6df23.pdf> (lest 14.08.2019)

⁵ *De kyrkliga handlingarna i en mångreligiös kontext*, 2019, s 38-39

De prestene jeg har hatt kontakt med om dette, er særlig opptatt av de to første kriteriene – nemlig konsekvenskriteriet, som kanskje også kunne kalles det sjelesørgeriske perspektivet (der særlig ansvaret for å ivareta de pårørende, men også menigheten og lokalmiljøet for øvrig, tillegges stor vekt), og konfesjonskriteriet - de er klare på at de som ordinerte prester er forpliktet på kirkens tro, bekjennelse og lære. I forhold til spørsmål om hva det er anledning til å åpne for av andre innslag i en seremoni, sier f eks en av prestene: «Så lenge jeg kan stå for det jeg gjør og innspill/bidrag fra andre ikke motsier kristen tro, tenker jeg at det er greit og sier ja.»

Vi opplever at mye av innvendingene mot dialogarbeid bunner i en frykt for å tråkke over grenser som ikke skal tråkkes over, og dermed handle i strid med kirkens lære, eller bekymring for at vi som kirke blir relativistiske, og med det grenseløse i betydningen at det ikke finnes noen rammer som ligger fast og at alt er like viktig. Dette aktualiseres særlig i arbeidet med kirkelige handlinger. Det kan være fristende å tenke at så lenge vi gjør det vi alltid har gjort og forholder oss til liturgien, så er alt ok. Men fullt så enkelt er det ikke. I alle samtaler vi har, og i alle kirkelige handlinger, forholder vi oss til enkeltmennesker og vi tilpasser oss til hver enkelt situasjon. I disse møtene finnes det grenser og rammer vi skal forholde oss til, alt er ikke like gyldig. I noen tilfeller vil det innebære at vi også må hjelpe de vi møter til å finne andre, og for dem bedre, alternativer enn det vi kan tilby. Men vi utfordres likevel hele tiden til å finne en god balanse mellom tydelighet og åpenhet, og i å være grenseoverskridende uten å bli grenseløse.⁶ Vi utfordres til å forholde oss aktivt til de grensene og rammene vi har, og til å se oss selv og vårt arbeid utenfra og med den andres blikk. Da kan det hende at de rammene vi tror er helt faste kan overskrides, uten at vi med det blir grenseløse.

Det er viktig at vi som kirke er troverdige i det vi gjør, og at vi kan stå inne for det som skjer. Derfor er det også av avgjørende at vi er forberedt på og har tenkt igjennom hva vi skal gjøre den dagen vi står overfor slike dilemmaer jeg har vært inne på her. I arbeidet med gravferd skjer alt fort, og man rekker ikke nødvendigvis å få en godkjenning fra prost eller biskop på det som er planlagt. Det er derfor viktig å trene opp en god «magefølelse» og ryggmargsrefleks, gjennom samtaler i stab, prostier og i bispedømmet. I tillegg er det viktig å gjøre seg kjent med andre aktører i nærmiljøet, slik at man vet hvem man kan kontakte dersom det er behov for å involvere aktører fra andre trossamfunn. En av prestene sier det slik: «Jo bedre man kjenner lokale aktører, jo lettere er det å finne løsninger på saker som ikke er avklart i rutiner eller definert i regelverk.»

I de ulike kirkelige handlingene har vi som kirke på mange måter en oversetterjobb: vi utfordres til å sette nye ord på tro og tradisjon i møte med pårørende og andre, og vi utfordres til å hjelpe de menneskene vi møter til å finne uttrykk for sin tro og tilhørighet. Dette gjelder ikke bare i konkrete religionsmøter, men er en del av vårt oppdrag som kirke. Dette er dermed en tematikk som er relevant for alle, enten vi har konkrete erfaringer eller vi må være forberedt på det som kommer. I det videre arbeidet med dette håper jeg vi kan fokusere mer på hva som definerer fellesskapet enn på hvor grensen går for hvem som kan

---

⁶ Jfr *De kyrkliga handlingarna i en mångreligiös kontext*, 2019, s 70.

være med. Da kan vi med større trygghet gå i møte med de menneskene vi skal tjene – uansett hvor de selv står, i visshet om at Gud alltid er større enn det vi mennesker kan fatte.

Litteratur:

- *Religionsmøtet ved kirkelige handlinger*. En veiledning fra Bispemøtet, fastsatt i februar 2016
- *De kyrkliga handlingarna i en mångreligiös kontext*. Et brev från Svenska kyrkans biskopar. Uppsala 2019
- Anne Berit Evang: *Skurr på linja?*, St. Sunniva 1/2018, ss 28-31
- Gravferdsloven §1. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1996-06-07-32>. Hentet 04.07.2019
- Den norske kirke, hovedtall fra SSB. https://www.ssb.no/kirke_kostr. Hentet 14.08.2019